

varázslat történik. A hús-vér természetesség, a robusztus életerő nem vonzotta annyira. Viszont elfogulatlanul, élményre számjason tette le a fegyvert minden és mindenki előtt, akiben igazi tehetséget érzett. Akiben nem, azzal tudott kegyetlen is lenni. Paulay Erzsit így jellemezte: „... csupa álpátosz. Tessék megnézni: ez a görög márvány gipszből van hamisítva.”

Kosztolányi mindegyik műfajában megmaradt költőnek. Színíráslataiból, színházi tárgyú írásaiból is ki-kikandikál a lírikus, s akkor érez-zük a leghitelesebbnek, hisz ilyenkor adja legteljesebb önmagát. Csak költő írhatta le például az elfelejtett író, Harsányi Kálmán gyönyörű jellemzését, s aki elolvassa a Cyranóról írt szerelmi vallomását, az azt a pillanatot is tetten érheti, amikor a prózai sorok hirtelen mértékbe rendeződnek, átsüt rajtuk egy ismeretlen, csak idegeinkben élő versforma ujjongó fegyelme.

De hisz ilyen volt Kosztolányi maga is. Türelmetlen, szenvedélyes, tudott repesve örülni és mélyen elkeseredni. Egy szenvedélye volt: a művészetek, melyek mindenkor hatalmukba ejtették s megajándékozták a repülés tudományával.

RÓNAY LÁSZLÓ

SÚLYOS ESZTENDŐK

LÖRINC PÉTER: *Pirkadás*.

Forum, Újvidék, 1978.

Löbl Árpád, az ember és történész, Lőrinc Péter, az író, nyolcvanaszteni-dős, és ebből az alkalomból jelent meg Pirkadás címen legújabb könyve. Ez a könyv tulajdonképpen nem is új mű, hanem egy hosszabb műnek, az *Emberek az embertelenségben* című ciklusnak a harmadik része. Ez a ciklus az író és történész visszaemlékezéseit foglalja magában, mégpedig igen eredeti módon: az önéletrajz szépirodalmi és nem egyszer lírai elemeit vegyítve a történetíró szigorú és tárgyilagos szempontjaival, s ezzel valóban egyéni, lőrinci műfajt tárva az olvasóközön-ség elé.

Az *Emberek az embertelenségben* első része több mint másfél évtizeddel ezelőtt jelent meg *Válságok és erjedések* címmel, s ez a kötet az első világháború utáni néhány esztendő írói-önéletrajzi emlékezéseit öleli fel; a *Vándorlások* című második rész pedig az 1921—1930. esztendők SHS Királyságának körülményeit veszi bonckés alá, az irodalmi és politikai emlékezés szerteágazó

szálainak gondos összefogásával. A most megjelent harmadik rész a régi Jugoszlávia további egy évtizedének napjait idézi elénk, az író három fontos életszakaszának megfelelő tagozódásban. Az első szakasz azokat a becskereki—petrovgradi esztendőket eleveníti fel, amikor Löbl Árpád mint tanár tevékenykedett ebben a bánáti metropolisban, s irodalmi munkája mellett elsősorban a diákjai körében fejtett ki olyan nevelő tevékenységet, amely a társadalmi haladás felé mutatta az utat. A második szakasz a Bitolában eltöltött idő, amikor a büntetésből a „királyi Szibériába” helyezett tanár szembetalálja magát a fejét egyre nyíltabban felütő fasizmus jelenségeivel, s az események olyan botrányos események központjába állítják, amelyek során az egyszerű nép, a haladó tömegek körében rokonszenvvel tekintenek ugyan az általa képviselt ügyre és társadalmi igazságra, ő maga azonban természetesen nem állhat ellen a reá nehezű rosszindulatú nyomásnak,

nyugdíjazák, és így kerül vissza Vajdaságba, végül pedig Szabadkára, ahol a kibontakozó Hid-mozgalommal már bitolai éveit alatti is felvette a kapcsolatot, s amellyel ide költözése után még szorosabbra fűzi együttműködését — egészen az 1941. évi világtörténelmivé bővülő eseményekig, a fasizmus kíméletlen rohamáig, mely egy időre túlerejével elnyomja a nép mozgolódását, ellenállását.

Mindez így röviden összefoglalva tulajdonképpen nem is érzékelteti igazán, hogy milyen értékeket, nem egyszer forrás jellegű értékeket is rejt magában a könyv. Először is, az *Emberek az embertelenségben* nem a szokott értelemben vett önéletrajz, hanem egyrészt önvallo-más, valamint az írói életmű plasztikus bemutatása, érzékeltetése is, ugyanakkor azonban még sokkal több ennél, hiszen egy ember életének, egy író alkotómunkájának bemutatásán át egy egész társadalmi képet rajzol meg, beleszöve környezetének íróalakjait, tanártársait, forradalmárokat és fasisztákat egyaránt, diákokat és felnőtteket, a két világháború közötti élet ismert, kevésbé ismert és a nagyközönség előtt talán ismeretlen alakjait, akikben azonban megvan az a közös vonás, hogy aktív szereplői — pozitív vagy negatív értelemben vett aktív szereplői — a mindennapi életnek, s ezzel részesei az eseményeknek, a kibontakozó történelemnek is.

Ez a lőrinci műfaj persze magában rejtí a gyakori hangváltások szükségszerűségét is. Egyszer az író személye kerül előtérbe, önvallo-mások bontakoznak ki a sorok közül, máskor a történész veszi át a szerepet, leszögez, megállapít és érvel, aztán a szépíró kerül előtérbe az események írói kivetítésével, s mindezt olyan szintézisben kapjuk a könyv lapjairól, hogy egészen természetesen vesszük, hogy így kell egybeol-vadnia az irodalmi stílusnak, a történetírói szigorú tárgyilagosságnak és az emberi tudatnak és érzelem-nek. Mert az aztán igazán egy ne-gyed árnyalatnyit sem von le a tör-ténész tárgyi hitelességéből, hogy mondjuk egyértelműen Steinitz Ti-bornak adományozza a Soós Tibor Híd-beli írói álnevet, pedig hát ezen a néven jómagam követtem el an-nak idején, Simokovich Rókus ide-

jében, egy esztétikailag nem éppen figyelemre méltó, de mindenesetre a fasiszta Mussolinival hadakozó szabad verset a Hídban, ami kiderül már Pató Imre Híd-bibliográfiájá-ból is. Egészben véve nyugodtan le-szögezhetjük, hogy — bár talán eb-ben a világik részben valamilyen nagyobb mértékben előtérbe kerül maga az író, mint az előző kettőben — a *Pirkadás* is olyan társadalmi körkép, mely beszédesebb, kifeje-zőbb a regénynél, s éppen ezért hoz-zánk közelebb álló, életesebb, sőt iz-galmasabb is.

A könyvben felölelt egy évtized-nyi időszak olyan eseménydús, any-nyira válságokkal teli, olyan ellent-mondásos, hogy valóban a már em-lített lőrinci írói, önéletrajzírói és történészi eszközök összevonása szükséges ahhoz, hogy meggyőző kép alakuljon ki előttünk. Az ellent-mondás lényege már az időszak je-lege és mondjuk az író által válasz-tott kötetcmi összevetéséből is lát-szik. Egyrészt ugyanis az 1930 és 1941 közötti esztendő kétsgtelenül a fasizmus előretörését mutatják nemcsak Olaszországban, Németor-szágban, Spanyolországban, de itt nálunk is. A felületesen szemlélve a királyi diktatúránál pozitívabbnak látszó Stojadinović-rezsim ugyanis nagyon is alkalmas talaj volt a fa-siszta irányzatok útjának egyenge-tésére. A fasizmus kétsgtelenül megnyilatkozó előretörésével pedig valóban ellentétben van a lőrinci *Pirkadás* cím. Ez az ellentmondás azonban csak látszólagos. Lőrinc Pé-ter ugyanis nemcsak a felszínt vizs-gálja, hanem észreveszi a néptöme-gek egyre fokozódó öntudatosodá-sát, a párt egyre biztosabbá váló vezető és irányító szerepét, s ez az irányzat a fasizmus ideiglenes előre-törésével szemben valóban a pirka-dást, azaz az újjászületés közeled-tét jelzi. Emellett pedig például a bitolai rész külön is valóságos him-nusz — minden esetleges „ponyvá-ba” illő eseményei ellenére is, ame-lyek persze mindig is a faszalódó értelmiség részéről nyilvánulnak meg —, mert hiszen a háttérben fe-lsejő diákok, munkások, egyszerű emberek egyre öntudatosabbá váló arculatából kettős forradalom sze-lét is érezhetjük: egyrészt a maced-dón nép valóban néppé válásának forradalmát a hosszú elnyomatás után, másrészt a társadalmi osztály-

forradalmat, mely elválaszthatatlan az elsőtől. Így válik a bitolai rész az újjászülető macedón nép himnuszává, és egészen természetesnek érezzük, hogy Lőrinc Péter, aki így közvetlen közletről láthatta, érezhet-e ezt a mélyreható társadalmi átalakulást, valamiképpen — mint vallja — második hazájának érzi Makedóniát, s erről már tanúságot is tett egy régebbi, külön füzetével, a *Nemzet születik* című makedóniai riportkönyvvel.

Égészen természetes, hogy a mű szintézisét megteremtő író nem is csupán az események előtérbe állításával igyekszik képet adni a tárgyalta korszakról, hanem sokkal mélyebbre nyúl: emberi jellemeket is ad. Valóságos emberek valóságos

jellemét, s ezeket nem is egyszerű írói szentenciával mondja ki, hanem irodalmi alkotásaikból boncolgatja ki vigyázó, tárgyilagos kézzel, csakúgy, mint önmaga esetében, miközben nem retten vissza az önbírálat eszközeitől sem. Mindez még hitelesebb teszi a könyv gerincét képező önéletrajzi elemeket is, nem is beszélve a tágabb társadalmi köről, környezetről, s éppen ez a hitelesség a magyarázata annak, hogy az olvasó azzal a kívánsággal köszönti a *Pirkaddás* megjelenését, hogy szeretné a további folytatást is kézbe kapni. Hiszen például a hadifogság esztendeiről és a későbbi időkről is van még igen sok fontos mondani valója az írónak. Erre már az eddigiekben, a régebbi kötetekben is nem egyszer találtunk célzást.

KOLOZSI Tibor

A KÖZELMÚLT AGRÁRPOLITIKAI TÖREKVÉSEI

LŐRINC PÉTER: *Harcban a földért. A magyar fasizmus jugoszláviai földbirtokpolitikája (1941—1944).*

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.

A nyolcvanéves Lőrinc Péter könyvét tartja kezében a olvasó ez alkalommal, mely újabb mérföldkő egy eddig még kevésbé feltárt területen. Az agrárpolitikai törekvések egy fejezetének feltérképezésére vállalkozott a szerző, a Bácskában — s részben a Baranyában és a Muraközben — divott földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmakról majdan kialakítandó összképünkhöz járulva hozzá ezzel a jelentős könyvvel, mely a magyar fasizmus jugoszláviai „engedelményes, lefegyverző agrárpolitikájával” foglalkozik.

A szerző elsősorban a Vajdasági Történelmi Levéltárban őrzött Földművelésügyi Minisztérium Birtokpolitikai Kirendeltsége levéltárának ezzel a kérdéssel foglalkozó anyagát (1941—1944) dolgozta fel, valamint a korabeli törvénygyűjteményekre, rendeletekre, agrártörvényekre támaszkodott. Az újvidéki Párttör-

ténelmi Levéltár, a bácskai városi levéltárak és a budapesti Hadtörténelmi Intézet vonatkozó dokumentumait is felhasználta Lőrinc Péter, míg az Országos Levéltárban „nem volt lehetőség a kutatásra”. (8.) Az *Előszó* leszögezi, hogy e miatt „a tanulmány kétségtelenül hiányos, és már ezért is csupán a kérdés megvilágításához járuló adaléknak tekinthető” (8.), viszont a könyv tartalmának ismeretében nyugodtan állíthatjuk, hogy a jelzett hiányosságok ellenére is Lőrinc Péter munkája nagyon értékes alkotás az agrárkérdés és agrármozgalmak vajdasági (bácskai) történetének megvilágítása szempontjából.

A kötet első nagy fejezete a dualista Osztrák—Magyar Monarchia és a két világháború közötti Jugoszlávia agrárpolitikájával foglalkozik, valamint a JKP földreformra vonatkozó programjait tárgyalja. A tanulmánynak már ebben a részé-